

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

TARİH

GÜNÜMÜZDEKİ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY

2009
ANKARA

7.1. Bağımsız Türk Cumhuriyetleri

7.1.1. Azerbaycan Türk Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Azerbaycan Cumhuriyeti

Azerbaycan, Güney Kafkasya'nın doğusunda, Hazar Denizi'nin batısında 86.600 km²'lik bir sahada yer almaktadır. Bölgenin en önemli özelliği kuzey-güney, doğu-batı istikametinde uzanan stratejik geçit ve ticaret yolları üzerinde bulunmasıdır.

1995 sayımlarına göre nüfusu 7.553.000 olan Azerbaycan'ın bu nüfusunun % 78,1'i Azerbaycan Türk'ü, % 7,9 Rus, % 14'ünü diğerleri teşkil etmektedir. Azerbaycan doğal kaynak bakımından çok zengindir. Ülkenin en büyük yeraltı zenginliği petrol ve doğal gazdır. Petrolün % 77'si Hazar Denizi'nden sağlanmaktadır. Doğalgaz ise Bahar, Kum Adası ve Sangaçal'dan çıkarılmaktadır. Toplam petrol rezervi 8 milyar varil, doğal gaz rezervi 118,65 milyar m³ olduğu tahmin edilmektedir.

Azerbaycan'ı stratejik ülke yapan zengin doğalgaz ve petrol rezervleri yanında, eski SSCB, yeni Rusya Federasyonu'nun Basra Körfezi istikametinde Orta Doğu petrollerine yapacağı bir harekât yolu üzerinde bir üs durumunda bulunmasıdır.

Türkler'in Azerbaycan'a gelişleri M.Ö. Saka-İskit dönemine rastlamakta, M.S. 395 yılında Hun Türkleri'nin bir kısmının Azerbaycan'a geldikleri bilinmektedir. Azerbaycan'ın Türkleşmesi M.S. VII-VIII. yüzyıllarda tamamlanmış, Selçuklu, Atabegler, İlhanlılar, Safeviler, Afşar, Kaçar ve Hanlıklar döneminde de perçinlenmiştir.

XVI.-XVII. yüzyıllarda Türk topraklarını işgale başlayan Rusya XVII. yüzyılda Kafkasya'ya inmeye başlamış, 1828 yılında Aras Nehri'nin kuzeyi Rusya, güneyi İran'ın eline geçmiştir.

1828 yılında Tebriz Erzurum çevresinden Ermeniler göç ettirilerek Erivan ve Karabağ'a yerleştirilmiş, 1905 yılından itibaren de Türkler ve Ermeniler arasında çatışmalar başlamıştır.

1905 İhtilâli Azerbaycan'da yeni gelişmelere yol açmış, 28 Mayıs 1918'de "Millî Azerbaycan Cumhuriyeti" ilân edilmiş, ancak 27-28 Nisan 1922 gecesi Ruslar tarafından işgal edilerek, 1922'de "Kafkasya Ötesi Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti"ne katılmış, 1936'dan sonra ise Azerbaycan SSC adını almıştır.

1980'li yılların sonuna doğru Karabağ olayları tekrar alevlendirilmiş, Türk-Ermeni çatışması başlamış, SSCB'nin dağılmasından sonra BDT'na katılmak istemeyen, bağımsızlığını isteyen Azerbaycan'ın başkenti Bakû 19-21 Ocak 1990 günü Kızıl Ordu tanlarının işgâline uğramış, binlerce Azerbaycan Türk'ü katledilmiştir.

Yeniden Millî mücadele ülkeleri canlanan Azerbaycan Türk'ü teşkilâtlanmaya başlamış, Çenliber, Yurt, Varlık ve Genç Âlimler Birliği Teşkilâtları kurulmuştur. 18

Şubat 1988’de başlayan mitingler Millî Azatlık Hareketi’nin ilk adımını oluşturmuş, 16 Haziran 1989 günü ise yapılan bir kongrede “Azerbaycan Halk Cephesi” (AHC) kurulmuştur. Liderliğine seçilen E. ELÇİBEY ile halk hareketi yönetilmeye başlanmıştır.

Bu hadiseler AHC’nin faaliyetlerini artırmaya ve ülkede yayılmasına sebep olmuş, 30 Eylül 1991’de bağımsızlığını ilân eden Azerbaycan, bunu yeterli görmeyerek 7 Haziran 1992’de yapılan Cumhurbaşkanı seçiminde Komünist Parti lideri Ayaz MUTTALİBOV’u Cumhurbaşkanılığından uzaklaştırarak, E. ELÇİBEY Cumhurbaşkanı seçmiştir.

4 Haziran 1993’te Suret HÜSEYİNOV’a bağlı güçler ayaklanmış, 1 yıl süren AHC iktidarı sona ermiş, Elçibey Bakû’yü terk etmiş, isyan sırasında Meclis Başkanlığı’na getirilen Haydar ALİYEV, 3 Ekim 1993’de yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

4 Ekim 1994 ve 17 Mart 1995 tarihlerinde Aliyev yönetimine karşı iki darbe daha olmuş, ancak başarılı olamayan bu darbeler neticesinde sert önlemler alınmıştır. AHC kapatılmış, siyasî alanda ise anayasa taslağı ve seçim kanunu ardından çok partili sisteme geçilmiş, 12 Kasım 1995 tarihinde seçim yapılmış, aynı anda Anayasa halk oylaması ile kabul edilmiştir.

H. ALİYEV Rusya ve İran yanlısı bir idare gösterirken, TC’ye de yeşil ışık yakmaktan geri durmamaktadır. SSCB Komünist Parti Polit Büro üyeliğine kadar yükselmiş bu kişi zamanında Azerbaycan’ın toprak kaybı da düşündürücüdür. 1998 yılları başlarında Azerbaycan’da 32 parti ve birçok kuruluş bir araya gelerek yeni bir Birleşik Cephe kurmuşlardır. Liderliğine Bakû’ye dönen E. ELÇİBEY getirilmiştir.

Azerbaycan-1.jpg

Azerbaycan-2.jpg

Kaynak (Source):

- Allen W. E. D. Ve Ölü Pual Muratoff; Kafkas Harekatı, 1828-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi, Ankara 1966, s. 526.
- Azerbaycan Tarihi (En Gedim Zamanlardan XX. Esre Dek), I. Cilt, Haz. Z. M. Bünyadov- İ. B. Yusifov, Azerbaycan Dövlət Neşriyyati, Bakı 1994, s. 688.
- Azerbaycan Ülke Raporu, TİKA, Ankara 1996, s. VIII + 136.
- Atkin, Muriel; Russia and Iran, 1780-1828, Minneapolis 1980, s. 216.
- Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, SOTA, Haarlem/Netherlands 2002, s. 642.
- Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.
- Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.
- Eliyarlı, Süleyman; Azerbaycan Tarixi, Uzaq Keçmişten 1870nci İllere Qeder, Bakı 1996, s. 872.
- Gürer, Alper-Atilla Özer; Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 1999, s. VI + 742.
- Leylak, Mehmet Halil; Orta Asya Ve Kafkaslar'da Türkler'in Demografik Yapısı (XX. Yüzyıl), Tamga Yayınları, Ankara 2000, s. VI + 262.
- Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.
- Osmanlı Devleti İle Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri, Karabağ-Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, C. I. (1578-1914), Ankara 1992, s. 428 + 1 Harita.
- Osmanlı Devleti İle Azerbaycan Türk Hanlıkları Arasındaki Münâsebetlere Dâir Arşiv Belgeleri, Karabağ-Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, C. II. (1875-1918), Ankara 1993, s. 484.
- Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.
- Tokluoğlu, Ceylan-Bülent Arıcı; Türkler'de Yönetim Kültürü, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan Örnekleri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. X + 244.
- Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.
- Yusifov, Yusif-İlyas Babayev-Hidayet Caferov; Azerbaycan Tarixi, Bütöv Azerbaycan Birliği, Bakı 1994, s. 88.
- Zeynel-oğlu Cihangir; Şirvanşahlar Yurdu, Vaktile Albania, Arran Ve Şirvan Diye Anılan "Kafkas Azerbaycanı"nın Tarihçesidir, İstanbul 1931, s. 200.

7.1.2. Kazakistan Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Kazakistan Cumhuriyeti

Asya ile Avrupa arasında en önemli geçiş ülkelerinden biri olan Kazakistan doğuda Doğu Türkistan, güneyde Kırgızistan ve Özbekistan, batıda Hazar Denizi, kuzeyde Rusya Federasyonu ile çevrilmiş olup, yüzölçümü 2.717.000 km²'dir.

Başkentini Almatı'dan Akmola'ya taşıyan Kazakistan'ın nüfusu 16.679.000'dir. Nüfusu % 46'sını Kazak Türkleri, % 35'ini Ruslar, % 3'ünü Almanlar, % 3'ünü Ukraynalılar, % 11'ini ise diğerleri teşkil etmektedir.

Doğal kaynaklar yönünden zengin olan Kazakistan petrol ve doğalgaz üretimi açısından dünyada 23ncü sıradadır. Toplam, 2,1 milyar ton petrol, 1,7 trilyon m³ doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Petrol üretimi 1993 yılı itibariyle 23 milyon ton, doğalgaz üretimi ise 6,7 milyar m³'tür.

Kazakistan'ın bir Türk yurdu olması çok eski olmakla birlikte, Kazak Türkleri'nin ortaya çıkışı Cengiz Han'dan sonradır. Kazaklar'ın tarih sahnesinde rol alması ise Özbek Hanları devrine (1400'lü yıllar) rastlamaktadır. İlk defa Kasım Han Kazaklar'ı kendi hâkimiyeti altında birleştirerek (1520), teşkilâtlandırmıştır. 18nci asırda Moğollar'ın, 19ncü asırda Ruslar'ın işğaline uğrayan Kazakistan, 1917 yılına kadar Rus ve Çinliler'le mücadele etmişlerdir.

1917 İhtilâli sırasında Kazakistan'da bağımsızlık yanlısı olan Alaş Orda Partisi, istiklâlini ilân etmiş, ancak Ruslar'ın kanlı işğaline karşı duramamıştır. Neticede 1919'da Kazak Otonom Cumhuriyeti kurulmuş, 1936 yılında ise Kazakistan SSC hâline dönüştürülmüştür.

SSCB'nin dağılmasından sonra 25 Ekim 1990 günü egemenliğini, 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilân eden Kazakistan, 24 Eylül 1990 yılında Komünist Partisi birinci sekreteri olan Nursultan NAZARBAYEV'i Cumhurbaşkanı yapmış, 1991 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini de Nazarbayev kazanmıştır.

Kazakistan Komünist Partisi 1991 yılında kendisini feshederek Sosyalist Parti adını alırken, bu parti ile birlikte Kazakistan Halkın Kongre Partisi, Kazakistan Halklar Birliği, Sosyal Demokrasi Partisi Nazarbayev kontrolünde kurulmuştur.

Milliyetçi akımı destekleyen Azat ve Jeltoksan gibi muhalif partiler bulunmaktadır.

Yeni Anayasa 28 Ocak 1993 tarihinde kabul edilmiş, ilk serbest seçimler 7 Mart 1994 günü yapılmış, yeni parlâmentonun 177 üyesinden 135'i doğrudan, 42 üye ise Cumhurbaşkanı tarafından oluşturulan devlet listesi ile seçilmiştir.

Kazakistan'da son hükümet 1995 tarihinde Başbakan Akejan KAJEGELDİN başkanlığında kurulmuştur. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Nazarbayev 1 Mart 1995 tarihli kararnâme ile Kazakistan Halklar Asamblesi'ni kurmuş, bu asambleye Kürt derneği temsilcilerini bile almıştır.

1995 Parlâmento seçimlerinden sonra 25 Nisan 1995 tarihinde yaptırdığı bir referandumla Cumhurbaşkanlığını 1 Aralık 2000 tarihine kadar uzatmıştır.

Genel olarak Nazarbayev dengeli bir politika ile iç ve dış dengeleri korumuş, ülkedeki siyasî istikrarı sağlayarak, barışa önem veren tedrici reform politikasına devam etmektedir. Kazakistan'ın millî devlet oluşması yolunda önemli gelişmeler sağlamıştır.

Kaynak (Source):

Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, SOTA, Haarlem/Netherlands 2002, s. 642.

Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.

Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.

Dugin, Aleksandr; Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Misyonu, Çev. Lazzat Urakova-Nehriban Gençkol, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara 2006, s. XVI + 284.

Gürer, Alper-Atilla Özer; Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 1999, s. VI + 742.

Kazakistan Cumhuriyeti, TİKA, Ankara 1995, s. 116.

Kazakistan Tarihi (Makaleler); AKDITYK-TTK Dizi: X-Sayı: 21, Ankara 2007, s. VIII + 228.

Leylak, Mehmet Halil; Orta Asya Ve Kafkaslar'da Türkler'in Demografik Yapısı (XX. Yüzyıl), Tamga Yayınları, Ankara 2000, s. VI + 262.

Nazarbayev, Nursultan; Kazakistan'ın Yolu, Kazakistan Büyükelçiliği-TİKA, Ankara 2007, s. 362.

Olcott, Martha Brili; Tha Kazaks, California 1995, p. XXIV + 388.

Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.

Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

7.1.3. Kırgızistan Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Kırgızistan Cumhuriyeti

Kuzey ve kuzeybatıda Kazakistan, güneybatıda Özbekistan, güneyde Tacikistan, doğu ve güneydoğuda Doğu Türkistan ile çevrelenmiş bulunan Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 198.500 km²'dir.

Başkenti Bişkek olan Kırgızistan'ın nüfusu 4.472.000'dir. Nüfus kompozisyonu % 52,4 Kırgız, % 20,9 Rus, % 12,7 Özbek, % 2,4 Ukraynalı, % 11,6 diğerleri oluşturmaktadır.

Önemli doğal kaynakları kömür, altın, cıva ve uranyumdur. Kırgızistan, Orta Asya'daki kömür rezervinin yaklaşık yarısını elinde bulundurmaktadır. Petrol ve gaz yatakları genellikle Fergana vadisi kuzeydoğu kesiminde yer almaktadır. Kırgızlar'a ait ilk kanıtlar M.Ö. 2000 tarihine dayanmaktadır. M.S. VI.-XIII. yüzyıllarda ilk devletlerini kurmuşlardır.

SSCB'nin dağılmasından sonra 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991 yılında bağımsızlığını ilân eden Kırgızistan'da Ekim 1990 yılında parlâmento tarafından Cumhurbaşkanı seçilen Aksar AKAYEV 12 Ekim 1991 ve 24 Aralık 1995 yıllarında yapılan seçimlerde tek aday olarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

5 Şubat 1995 tarihinde yapılan parlâmento seçimler sonucu 35 kişilik yasama, 70 kişilik temsilciler meclisi seçilmiştir.

Kırgızistan Cumhuriyeti'nde 12 siyasî parti, çok sayıda siyasî grup ve hareket bulunmaktadır. Bunların en önemlileri Akayev'i destekleyen "Cumhuriyet Halk Partisi" ile 34 farklı grubun desteklediği ve Halk Cephesi niteliğindeki "Kırgız Demokratik Hareketi"dir.

Eskiden Komünist Partisi üst yönetiminde bulunmamış olan tek Orta Asya'daki ülke lideri Akayev'dir. Büyük ekonomik güçlüklerle ve bunların halkta yarattığı memnuniyetsizliklere rağmen, ülkede saygın konumunu korumaktadır.

Kaynak (Source):

Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, SOTA, Haarlem/Netherlands 2002, s. 642.

Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.

Cusupov, Keneş; Kırgızdar, 2, Sancıra, Tarih, Muras, Salt, II, Bişkek 1993, s. 576.

Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.

Gürer, Alper-Atilla Özer; Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 1999, s. VI + 742.

Leylak, Mehmet Halil; Orta Asya Ve Kafkaslar'da Türkler'in Demografik Yapısı (XX. Yüzyıl), Tamga Yayınları, Ankara 2000, s. VI + 262.

Kırgızistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara 1995, s. 66.

Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.

Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.

Saray, Mehmet; Modern Kırgızistan'ın Doğuşu, T.C. Başbakanlık TİKA Başkanlığı, Ankara 2004, s. 336.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

7.1.4. Özbekistan Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Özbekistan Cumhuriyeti

Özbekistan Cumhuriyeti Orta Asya'nın merkezinde Ceyhun ve Seyhun nehri ile Aral Gölü'nün meydana getirdiği ova ile Tanrı Dağları'nın batı eteklerinde yer almaktadır. Kuzey ve kuzeybatısında Kazakistan, doğu ve güneydoğusunda Kırgızistan ve Tacikistan, güneybatısında Türkmenistan güneyinde ise Afganistan ile komşudur.

447.400 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olan Özbekistan nüfusunun (21.700.000) % 68,7'sini Özbek Türkleri, % 10'u Ruslar, % 4,2 Tatar Türkleri, % 4,2 Kazak Türkleri, % 3,9'unu Tacikler ve % 1,9'u Karakalpak Türkleri teşkil etmektedir. Doğal kaynaklar yönünden zengin olan ülkede petrol, doğalgaz, kömür, altın, bakır, gümüş, volgram ve tungusten başlıca madenlerdir. Dünyanın en kaliteli altını Özbekistan'da üretilmektedir.

Özbek adı Altun Orda Beyi Özbek'in adından gelmektedir. Özbek Han'ın tahta geçmesiyle mahiyetindekilere Özbek denmeye başlanmış ve sonraları Özbek belli bir Türk topluluğunun adı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Özbek ve Buhara Hanlığı zamanında müstakil yaşayan Özbekler, 1863 yılında Rus işgaline uğramıştır. 1917 İhtilâli'nde kısa bir süre bağımsızlığını ilân eden Özbekler, Ruslar'a karşı amansız bir mücadelede yenik düşmüşlerdir.

1924 yılında Özbek SS Cumhuriyeti olan Özbekistan, SSCB'nin dağılmasından sonra 20 Haziran 1990 yılında egemenliğini, 1 Eylül 1991 yılında da bağımsızlığını ilân etmiştir.

Özbekistan Komünist Partisi Genel Sekreteri İslâm KERİMOV 1991 seçimlerinde Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ülkede nihaî karar mercii Cumhurbaşkanıdır. Hâlen yasal faaliyetini sürdüren "Halk Demokrat Partisi" ile "Vatan Terakkiyat Partisi" bulunmaktadır. Muhalefette bulunan Erk Partisi, Birlik Hareketi ve İslâmî Rönesans Partisi yasaklanmıştır.

Parlâmento seçimleri 1994 tarihinde yapılmış, seçimlerde Cumhurbaşkanı İslâm Kermovu'un liderliğini yaptığı iktidardaki Halk Demokratik Partisi ile Vatan Terakkiyat Partisi katılmış, 243 HDP, 141 VTP üyesi seçilmiştir. Hükümet HDP tarafından kurulmuştur.

Kaynak (Source):

- Allworth, Edward A.; The Modern Uzbeks, From The Fourteenth Century to the Present, A Cultural History, Stanford University, California 1990, p. XIV + 410.
- Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, SOTA, Haarlem/Netherlands 2002, s. 642.
- Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.
- Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.
- Gürer, Alper-Atilla Özer; Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 1999, s. VI + 742.
- İstoriya Uzbekistana, T. III (XVI-Pervaya Polovina XIX Veka), Taşkent 1993, s. 466.
- Kerimov, İslâm; Özbekistan, 21. Yüzyılın Eşiğinde, Bilig Yayınları, Ankara 1997, s. 282 + XXXIV.
- Leylak, Mehmet Halil; Orta Asya Ve Kafkaslar'da Türkler'in Demografik Yapısı (XX. Yüzyıl), Tamga Yayınları, Ankara 2000, s. VI + 262.
- Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.
- Özbekistan Kılavuzu, Haz. Süleyman Mardanoğlu-Nasriddin Muhammediyev, Ankara 1997, s. 264.
- Özbekistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara 1995, s. 74.
- Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.
- Tokluoğlu, Ceylan-Bülent Arıcı; Türkler'de Yönetim Kültürü, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan Örnekleri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. X + 244.
- Tukliev, Nurislam; Taşkent Enstiklopediya, Taşkent 1992, s. 496.
- Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

7.1.5. Türkmenistan Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Özbekistan Cumhuriyeti

Hazar Denizi'nin doğusunda yer alan Türkmenistan Cumhuriyeti, kuzeyde Kazakistan, güneyde İran, güneydoğuda Afganistan, doğu ve kuzeydoğuda Özbekistan ile komşudur. Yüzölçümü 488.100 km²'dir.

Başkenti Aşkabat olan Türkmenistan'ın nüfusu 4.483.000 (1995)'dir. Bu nüfusun % 77'sini Türkmenler, % 9,2'sini Özbek Türkleri, % 0,9'unu Azerbaycan Türkleri, % 0,9'unu Ermeniler, % 0,1'ini Almanlar % 2,1'ini diğerleri teşkil etmektedir.

Türkmenistan doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. Petrol, doğalgaz, sülfür, krom, kurşun, brom, kömür ve potasyum en önemli yeraltı kaynaklarıdır.

Türkmen adı tarih sahnesine X. yüzyılda çıkmış, ağırlıklı olarak Müslüman Oğuz boylarına verilen isim olarak kullanılmıştır.

1880 Rus işgâline kadar, çeşitli devletlerin idaresinde yaşayan Türkmenler, 1916'da başlayan Türkistan Millî Ayaklanmasına katılmışlar, 1920 yılında tekrar Rus işgâline uğramışlardır. 1924 yılında Türkistan SS Cumhuriyeti kurulmuş, SSCB'nin dağılmasından sonra 22 Ağustos 1990 tarihinde egemenliğini, 27 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilân eden Türkmenistan'da ilk parlamento seçimi 7 Ocak 1990 tarihinde yapılmıştır.

27 Ekim 1990 yılında Cumhurbaşkanı seçilen eski Komünist Partisi lideri Saparmurat TÜRKMENBAŞI, Komünist Parti'nin ismini değiştirerek, "Türkmenistan Demokrat Partisi" ismini vermiştir. 15 Ocak 1994 tarihinde yapılan bir referandumla görev süresini 2002 yılına kadar uzatmıştır. Türkmenistan yönetimi içinde bulunulan durumda çok partili sisteme karşı çıkarken, bununla birlikte az sayıda aydının oluşturduğu "Ağızbirlik Hareketi" ve "Demokrat Parti" en önemli muhalefeti oluşturmaktadır.

Yasama gücü "Halk Maslahatı" ve Meclis tarafından paylaşılmaktadır. Halk Maslahatı üst yasama gücünde olup, Bakanlar Kurulu da buradan çıkmaktadır. Son yapılan 11 Aralık 1994 seçimlerinde Türkmenistan Demokrat Partisi kazanarak hükümeti teşkil etmiştir.

Türkmenistan-1.jpg

Türkmenistan-2.jpg

Kaynak (Source):

- Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri, Ed. Emine Gürsoy Naskali-Erdal Şahin, SOTA, Haarlem/Netherlands 2002, s. 642.
- Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.
- Beyoğlu, Ağacan (Ağa Niyazi Berliyev); Türkmen Boyleri'nin Tarih Ve Etnografyası, İSTEK, İstanbul 2000, s. XX + 966.
- Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.
- Gürer, Alper-Atilla Özer; Türk Cumhuriyetleri Anayasaları, Ankara 1999, s. VI + 742.
- Leylak, Mehmet Halil; Orta Asya Ve Kafkaslar'da Türkler'in Demografik Yapısı (XX. Yüzyıl), Tamga Yayınları, Ankara 2000, s. VI + 262.
- Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.
- Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.
- Tokluoğlu, Ceylan-Bülent Arıcı; Türkler'de Yönetim Kültürü, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan Örnekleri, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara 2000, s. X + 244.
- Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.
- Türkmenistan Ülke Raporu, TİKA, Ankara 1995, s. 76.

7.1.6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Türk Cumhuriyetleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

KKTC, Türkiye'nin 60 km güneyinde bulunan Kıbrıs adası üzerinde kurulmuştur. Yüzölçümü 3.335 km²'dir. Toplam 9.251 km² olan ada yüzölçümünün % 35'i KKTC'ye aittir.

KKTC'nin nüfusu 200.587 olup, az miktarda Rum ve Maronit yaşamaktadır

Bilindiği gibi 1878 yılında İngilizler'e geçici bir süre verilen ada, İngilizler'in sözünde durmaması üzerine Türkiye'ye geri verilmemiş, zamanla nüfus çoğunluğuna kavuşan Rum kesimi ENOSİS'i gerçekleştirmek için Türk ve İngilizler'e saldırılara başlamışlardır.

Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantörlüğünde 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, Rumlar'ın ENOSİS idealleri nedeniyle Türkler'e vahşi saldırıları karşısında 14 yıl sürmüş, 1974 Barış Harekâtı sonucu, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 15 Kasım 1983 yılında da bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilân edilmiştir.

5 Mayıs 1985 yılında da Anayasa halk oylamasına sunularak kabul edilmiştir.

1985, 1990 ve 1995 yıllarında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde bağımsız aday R. Rauf DENKTAŞ kazanmıştır.

1993 yılı seçimlerinde Derviş EROĞLU'nun Genel Başkanlığı'nı yaptığı Ulusal Birlik Partisi 17 Milletvekili, Hakkı Atun'un başkanlığındaki Demokratik Parti 15 Milletvekili, Cumhuriyetçi Türk Partisi 13 Milletvekili, Toplumcu Kurtuluş Partisi ise 5 Milletvekili ile Meclise girmiştir.

Bugün UDP ile DP'nin koalisyonu mevcuttur. UBP Türk milliyetçisi ve Türkiye yanlısıdır. Toplumcu Kurtuluş Partisi sol görüşte olup, KRY'deki Akel Partisi ile ilişkidir. Parlâmentoda 5 milletvekili olduğundan etkili olamamaktadır.

Hükümet ortağı olan DP'nin ileri gelenlerinden ve Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş'ın oğlu olan Serdar Denктаş son yıllarda "Kıbrıs milliyetçiliği" konusunu devamlı işlemektedir. Şu anda Kıbrıs'ta yatan en büyük siyasî tehlike budur.

Kaynak (Source):

An, Ahmet; Kıbrıslı Türkler'in Siyasal Tarihi (1930-1960), Lefkoşa 2006, s. 708.

Bainbridge, Margaret; Dünyada Türkler, Çev. Mehmet Harmancı, Say Yayınları, İstanbul 1995, s. 338 + 1 Harita.

Devlet, Nadir; Çağdaş Türk Dünyası, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989, s. X + 328.

Hakeri, Bener Hakkı; Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi, KKTC Millî Eğitim Ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s. 320.

Orkun, Hüseyin Namık; Yeryüzünde Türkler, Çınaraltı Yayınları, İstanbul 1944, s. 112.

Özkan, Nevzat; Türk Dünyası, Nüfus, Sosyal Yapı, Dil, Edebiyat, Geçit Yayınları, Kayseri 1997, s. VIII + 416.

Türk Dünyası El Kitabı, TKAE, Ankara 1976, s. VIII + 1452 + 1 Harita.

Ürer, Talat; Kıbrıs'ın Tarihçesi, Ankara Ticaret Odası, Ankara 2003, s. 128.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan / Emeği Geçen	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Abdulhaluk Mehmet ÇAY	Prof. Dr. Hale KÜNİÇEN